

REIKALAVIMO PERLEIDIMAS IR FAKTORINGAS

Doktorantė Živilė Skibarkienė

UAB „Hanza lizingas“
Geležinio Vilko g. 18A, LT-01112 Vilnius
Telefonas 2786468

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius
Elektroninis paštas zivile.skibarkiene@hansa.lt

Pateikta 2004 m. birželio 20 d.

Parengta spausdinti 2004 m. rugsėjo 14 d.

Pagrindinės sąvokos: reikalavimo perleidimas, faktoringas.

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjamas reikalavimo perleidimo ir faktoringo santykis. Šie skirtingi teisės institutai yra neabejotinai susiję, tačiau ryšys, kaip ir juos skiriantys aspektai, nėra akiivaizdūs. Straipsnio pradžioje nagrinėjama reikalavimo teisės, kuri yra ir faktoringo santykių dalis, kaip ypatingo civilinių teisių objekto, civilinio apyvartumo problema. Toliau aptariamas reikalavimo perleidimo (cesijos) ir faktoringo teisės institutų santykis. Straipsnyje autorė laikosi nuomonės, kad faktoringo sandorio pagrindas yra cesija, iš kurios jis ir yra kildinamas. Nagrinėdama klausimą, ar faktoringas yra atskira cesijos rūšis, autorė teigia, kad faktoringo negalima laikyti cesijos rūšimi – cesija yra tik vienas, nors ir esminis, iš faktoringo sandorio elementų.

Padarius išvadą, kad reikalavimo perleidimas yra tik vienas iš faktoringo sutarties elementų, bei siekiant atskleisti naujai Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse reglamentuoto faktoringo instituto teisinę prigimtį, straipsnyje keliamos esminės reikalavimo perleidimo instituto problemos – cesijos, kaip savarankiško sandorio, bei jo abstraktumo problemos. Šių klausimų teorinis pagrindimas turi tiesioginę reikšmę faktoringo teisinių santykių, jų prigimties teisingam suvokimui atsižvelgiant į tai, kad jiems cesiją reglamentuojančios normos taikomos subsidiariai. Pabrėžiama, kad analizuojamoje literatūroje iškeltų problemų sprendimas yra nevienalytis, aptariama egzistuojanti Lietuvos teismų praktika.

Straipsnyje daroma išvada, kad cesijos sudėtis faktoringo santykiuose tampa kokybiškai nauja ir yra ypatinga – komercinio pobūdžio, todėl nagrinėjami cesijos ir cesijos faktoringo sutartyje skirtumai, padedantys atskleisti šių teisės institutų santykį. Gvildinama, kokie veiksniai lemia tokius skirtumus ir kuo jie yra pagrįsti.

Ivadas

Naujų faktoringo santykių reglamentacija Lietuvoje atsirado tik 2001 m., įsigaliojus Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui (toliau – CK) [1]. Šių teisinių santykių mokslinis pagrindimas yra menkas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, nors ten faktoringo santykiai egzistuoja jau daugiau nei šimtmetį. Faktoringo sutarties reglamentacija pateikta CK specialiojoje dalyje kartu su paskolos, banko sąskaitos bei kitais teisės institutais, kurie reglamentuoja finansinių paslaugų teikimą. Faktoringo reglamentavimas naujajame CK yra vienas iš retų pavyzdžių, kai teisinių santykių reglamentacija, jei nepralenkia, tai bent jau žengia koja kojon su komerciniais poreikiais.

Teisinės literatūros nagrinėjama tema yra labai mažai, todėl ypač įdomus faktoringo teisinių santykių teorinis pagrindimas, jų teisinės prigimties nustatymas. Lietuvos CK šis naujas institutas pavadintas faktoringu, tačiau pažymėtina, kad kitų valstybių civiliniuose kodeksuose bei tarptautiniuose dokumentuose vartojamas kitas šio instituto pavadinimas – finansavimas perleidžiant piniginį reikalavimą¹. Iš šio pavadinimo iš karto galima nuspėti šio instituto teisinę prigimtį, kuri aiškiai susijusi su reikalavimo perleidimo santykiais.

Svarbi problema yra pačios reikalavimo teisės gebėjimas būti civilinės apyvartos objektu. Todėl straipsnyje gvildenamos mokslininkų bei Lietuvos įstatymų leidėjo požiūris į šią problemą. Reikalavimo teisės civilinis apyvartumas yra ypač svarbus ne tik cesijos, bet ir faktoringo santykiuose – čia jis tampa mokėjimo finansuotojui forma.

Straipsnyje nagrinėjamas faktoringo ir reikalavimo perleidimo santykis, todėl kalbant apie cesiją nagrinėjamos temos dalyko ribos susiaurinamos iki aktyvaus singuliarinio asmenų pasikeitimo prievoliniuose teisiniuose santykiuose.

Pagrindinis autorės uždavinys – nustatyti cesijos instituto ir naujų faktoringo teisinių santykių ryšį. Iškeliama hipotezė, kad faktoringo sutartis nėra viena iš cesijos rūšių, o cesija yra tik vienas iš faktoringo sandorio elementų. Remiantis šia išvada toliau keliami klausimai: ar klasikinė cesija yra faktoringo sutarties elementas, ar ji įgauna ypatingų savybių finansavimo santykiuose? Jei taip, tai kokių?

Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti cesijos bei faktoringo institutų civilinėje teisėje santykį, nustatyti šių teisinių santykių ryšį ir remiantis atitinkamomis išvadamis atskleisti šių santykių skirtumus bei bendrumus, išanalizuoti bendras šių teisinių santykių teorines problemas, pateikti jų galimus sprendimo būdus.

Tyrimo objektu pasirinkta jau seniai civilinėje teisėje egzistuojančio cesijos bei naujai atsiradusio faktoringo institutų santykio problema, nagrinėjama taikant bendrą mokslinio pažinimo dialektikos, lyginamosios teisėtyros, loginį bei sisteminį metodus.

Teorijoje ši tema nėra nagrinėta. Suprantama, neišsamų šios temos mokslinį tyrimą lemia faktoringo santykių naujumas bei naujas jų reglamentavimas. Tačiau tenka apgailestauti, kad ir reikalavimo perleidimo instituto Lietuvos teisės mokslininkai nėra nuodugniai išnagrinėję. Kaip vieną reikšmingiausių reikėtų paminėti dr. Dangutės Ambrasienės asmenų pasikeitimo prievolėje instituto mokslinį tyrimą bendrais bruožais aptariant faktoringo teisinius santykius. Cesijos ir faktoringo institutų problemos nėra plačiai nagrinėtos ir užsienio teisinėje literatūroje. Galima paminėti V. A. Belovo, M. I. Braginskio ir V. V. Vitrianskio, K. Zweigerto ir H. Kotzo, L. G. Efimovos darbus.

Atsižvelgiant į šiuolaikinės ekonomikos bei visuomeninių santykių raidos tendencijas galima sakyti, kad šios temos praktinis bei teorinis aktualumas yra neabejotinas.

¹ Finansavimas perleidžiant piniginį reikalavimą apima kur kas platesnius santykius nei faktoringas, tačiau faktoringo ir finansavimo perleidžiant piniginį reikalavimą skirtumai straipsnyje plačiau nenagrinėjami.

1. Reikalavimo teisė – ypatingas civilinių teisių objektas

Reikalavimo teisė, būdama turtine teise, kaip bet kuris kitas savarankiškas civilinių teisių objektas, dalyvauja civilinėje apyvartoje kartu atlikdama ir svarbią ekonominę funkciją – palengvina turto, kapitalo apyvartą. Sparčiai plėtojantis šiuolaikiniams verslo santykiams, sunku juos įsivaizduoti be teisių perėmimo instituto. „Reikalavimo teisių perleidimas, kai ūkyje išplėtota pinigų ir kreditų apyvarta, mums atrodo savaime suprantamas dalykas. Šiandien reikalavimas, lygiai kaip ir kilnojamas daiktas ar žemės sklypas, nagrinėjamas kaip rūšiniais požymiais apibrėžtas daiktas; jis tuo pačiu nagrinėja tik vieną iš galimų agregatinių būsenų, kurią gamybos veiksnys „kapitalas“ gali akceptuoti ūkinėje apyvartoje“ [2, p. 373]¹.

Reikalavimo perleidimo (cesijos) instituto raida teisės istorijos požiūriu truko ilgai, kita vertus, šis procesas tebesitęsia. Tenkinant šiuolaikinės ekonominės sistemos poreikius, šio instituto pagrindu buvo reglamentuoti ir nauji faktoringo santykiai, kurie žinomi visoms šiuolaikinės teisės sistemoms, tarp jų ir Lietuvos². Tiek cesijos, tiek faktoringo atveju yra perleidžiamos turtinės teisės, kurių apyvartumas finansavimo santykiuose yra didžiulis ir kurios faktoringo sandoriuose tiek „sumaterialėjo“, kad gali būti ne tik įvertintos, bet, galima sakyti, turi savo materialią įmonės balanso išraišką – yra jos turto dalis.

Nors šiuolaikinės teisės sistemos numato įvairias reikalavimo perleidimo teises formas, tiek kontinentinė, tiek bendroji teisė pirminėse savo raidos stadijose ignoravo nematerialų objektą (turtines teises) kaip turtą, o kartu ir kaip nuosavybės teisės objektą. Paveldėtu kontinentinės teisės požiūriu tik daiktas gali būti nuosavybės teisės objektu ir tik jis gali būti perkamas, parduodamas, dovanojamas ir kitaip perleidžiamas. Tuo tarpu reikalavimas yra ypatinga nemateriali turtinė teisė, kuri negali būti perduodama fiziškai kaip daiktas, o jos perkėlimui iš vieno teisės subjekto kitam turi būti naudojama cesija, kuri atliktą tokią „transportinę“ funkciją. Klasikinio daiktinės teisės šalininkų požiūriu laikosi ir Rusijos mokslininkai³. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (toliau – Rusijos CK) [4], kaip ir Lietuvos CK, numato, kad turtinės teisės yra civilinių teisių objektas (Rusijos CK 128 str.), o apibrėždamas pirkimo–pardavimo sutarties sampratą (Rusijos CK 454 str. 4 d.) nurodo, kad pirkimą–pardavimą reglamentuojančios normos taikomos parduodant turtines teises, jei kas kita neišplaukia iš šių teisių turinio ar prigimties (atitinkamai reikalavimo teisę galima dovanoti (Rusijos CK 572 str. 1 d.), paveldėti (Rusijos CK 1112 str. 1 d.), ji gali būti ir įkeitimo objektu (Rusijos CK 336 str. 1 d.). Rusijos CK 831 straipsnio 1 dalyje, reglamentuojančioje faktoringo santykius, taip pat vartojama sąvoka „reikalavimo pirkimas“. Tačiau teisinėje literatūroje mokslininkai teigia, kad sąvoka „pirkimas“ čia vartojama santykinai, nes „Rusijos įstatymai, kitaip nei anglosaksų, faktoringo santykiuose (perleidžiant reikalavimą – *aut.*) vartoja cesijos, o ne pirkimo–pardavimo sutarties konstrukciją“ [5, p. 439]. Iš cituotų Rusijos CK straipsnių matyti, kad įstatymo leidėjo požiūris skiriasi nuo teoretikų, bandančių tvirtai laikytis tradicinio požiūrio į daiktinę ir prievolinę teisę. Nepripažįstant, kad turtinės teisės civilinėje apyvartoje dažnai naudojamos daiktinei teisei priklausančios teisinės konstrukcijos, mokslininkams belieka remtis argumentu, kad įstatymo leidėjas, vartodamas vieną ar kitą sąvoką, neatitinkančią tradicinio požiūrio, „vartoja ją santykinai“.

Lietuvos CK įtvirtina nuostatą, kad kreditoriaus reikalavimo teisė, būdama turtine teise, yra savarankiškas civilinių teisių santykių objektas, todėl gali būti perleista kitam asmeniui bendraisiais pagrindais (CK 1.112 str.) Vienoje iš civilinių bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išsakęs nuomonę, „kad reikalavimo teisė plačiąja prasme yra sąvokos „turtas“ sudėtinė dalis. Tai reiškia, kad reikalavimo teisės perleidimui turi būti taikomi bendrieji turto

¹ Vėliau pateiksime mokslininkų nuomones, kritikuojančias šį požiūrį.

² Faktoringo santykius reglamentuoja CK Šeštosios knygos XLV skyrius.

³ Pvz., Rusijos mokslininkas V. A. Belovas daro išvadą, kad „turtinės teisės negali ir neturi būti (...) priskiriamos turtui. (...) „turtinės teisės iš viso nėra civilinių teisių objektas, o tai reiškia, kad neturi tokių svarbių savybių kaip apyvartumas, t. y. negali pereiti iš vieno turėtojo kitam. Tokioms teisėms atsiradus, jos turi ir baigtis turimos to paties asmens, nes nei teisės, nei pareigos negali pakeisti savo turėtojo“ [3, p. 21]. Autorius daro išvadą, kad negali būti kalbama apie teisių perdavimą, o tik apie asmenų pasikeitimą prievolėje.

perleidimą reguliuojančių civilinės teisės normų principai“.¹ Iš tiesų CK 1.112 straipsnio 2 dalyje nevienareikšmiškai nurodoma, kad turtinės teisės gali būti perduodamos arba paveldimos. Be to, CK 6.305 straipsnyje nurodyta, kad pirkimą–pardavimą reglamentuojančios normos taikomos turtinių teisių pirkimui–pardavimui tiek, kiek tai neprieštaruja šių teisių prigimčiai ir esmei. Turtinės teisės gali būti mainomos (CK 6.432 str. 2 d.), turtinių teisių (reikalavimo) neatlygintinis perdavimas nuosavybės teise apdovanotajam sudaro dovanojimo sutarties dalyką (CK 6.456 str. 1 d.), o įkeitimas apima ir turtinių teisių įkeitimą (CK 4.198 str.). Kyla klausimas, ar remiantis nurodytais CK straipsniais galima daryti išvadą, kad reikalavimo teisė gali būti perduota, dovanota, paveldėta (CK 1.112 str. 2 d.) kaip ir daiktas? Ar kodeksas tokiu būdu išplečia daikto sąvoką į ją įtraukdamas ir turtines teises? Jei turtinę teisę galima perduoti, padovanoti, palikti testamentu, ar reikalinga dar ir reikalavimo perleidimo (cesijos) teisinė reglamentacija?

Atsakymas į šiuos klausimus sietinas su pačios turtinės teisės, kaip civilinių teisių objekto, specifiškumu, nes ji skiriasi nuo daikto tuo, kad yra nemateriali bei kyla iš asmenų santykių, egzistavusių dar iki reikalavimo perleidimo santykių. Taigi šiuo atveju santykiai yra trinariai: tarp kreditoriaus ir skolininko bei naujo prievolės dalyvio – naujojo kreditoriaus, kuris ketina pakeisti pirminį kreditorių. Šie santykiai kyla dėl reikalavimo teisės, kuri atsiranda iš pagrindinės prievolės ir dabar yra cesijos dalykas. Perkamas arba kitaip perleidžiamas daiktas paprastai yra pardavėjo nuosavybės teisės objektas ir ši jo teisė nepriklauso nuo jokių kitų asmenų veiksmų. Ar kreditorius turės galimybę įgyvendinti reikalavimo teisę, ar ne, priklauso nuo skolininko, kuris yra jam įsipareigojęs. Taigi šiuo atveju prievolė tęsiasi, tik joje atsiranda naujas prievolinio teisinio santykio dalyvis – cesionaras. Todėl ir reikia atskirai reglamentuoti asmenų pasikeitimo prievolėje procedūrą bei atsisakymą reikalavimo teisės atsižvelgiant į tai, koks konkretus turtinės teisės atsisakymo būdas yra pasirinktas (pardavimas, dovanojimas ir pan.)². Norint pakeisti šalis prievolėje jos nesugriaunant būtina naudotis cesijos institutu, o atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančios normos čia taikomos subsidia-riai.

Reikia sutikti su M. I. Braginskiu ir V. V. Vitrianskiu, kurie teigia, kad pati cesija negali būti vadinama sutartimi, o turtinių teisių judėjimas vyksta konkrečių civilinių sutarčių, kurių dalykas yra turtas, pagrindu [7, p. 465]. Taigi perleidžiant teises gali būti sudaromos ne cesijos sutartys, o tik reikalavimo pirkimo–pardavimo, dovanojimo ar kitokios perleidimo sutartys³. Tačiau tai, kad reikalavimas, būdamas turtine teise, gali būti perkeliamas kitam asmeniui sudarant pirkimo–pardavimo ar kitą perleidimo sandorį, joku būdu nereiškia, kad Lietuvos CK taip išplėtė daikto sąvoką. Tokiu atveju tik atsisakoma tradicinio kontinentinės teisės požiūrio į daiktinę teisę ir tuo tikslu patikslinama nuosavybės teisės objekto sąvoka siejant ją su civilinės teisinės apyvartos objektu. „Apyvartoje subjektai vienas kitą suvokia tik kaip savininką ar subjektą, turintį savininko įgaliojimus arba kitokias savininko jam suteiktas teises disponuoti turtu. Todėl apyvartos objektas bet koku atveju negali būti toks turtas, kuris nėra nuosavybės teisės objektas“ [9, p. 75]⁴.

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos žemės ūkio bankas“ v. AB „Šėtos sūrinė“, Nr.3K-3-545/2000, kat. 14.

² D. Ambrasienė nurodo, „kad reikalavimo perleidimo sutartimi perleidžiamas ne daiktas, o reikalavimo teisė. Todėl vertinant cesijos teisinius santykius būtina išskirti 3 dalykus: 1) prievolę, iš kurios atsirado teisės, esančios reikalavimo perleidimo dalyku; 2) sandorį, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę reikalavimo perleidimo forma (perleidimo pagrindas); 3) patį cesijos sandorį, kuriuo perleidžiamas reikalavimas (atsisakoma reikalavimo teisės)“ [6, p. 97].

³ Pažymėtina, kad CK 3.103 straipsnis reglamentuoja cesijos sutarties formą. Tai reiškia, kad reikalavimo perleidimas laikomas sutartimi. V. Mikelėnas, komentuodamas CK 6.101 straipsnį, patį reikalavimo teisės perleidimą laiko sutartimi, vartoja sąvoką „cesijos sutartis“ ir vėliau teigia, kad „reikalavimo teisė gali būti perleista atlygintinai, pavyzdžiui, perduota (CK 6.306, 6.425–6.427 str.), arba neatlygintinai, pavyzdžiui, padovanota (CK 6.456 str.)“ [8, p. 139–140]. Dėl anksčiau išdėstytų priežasčių, manytume, tikslingiau vartoti sąvoką „reikalavimo perleidimo forma“, o ne „reikalavimo perleidimo sutarties forma“.

⁴ Kitokią nuomonę pateikia V. A. Belovas savo veikale „Singuliarinis teisių perėmimas prievolėje“ teigdamas, kad teisės negali būti nuosavybės teisės objektu, nes „subjektinės teisės ir teisinės pareigos negali būti kitų subjektyvių teisių ir pareigų objektais (...), teisės ir pareigos negali egzistuoti pačios savaime, nepriklausomai nuo

Paprastai paaiškinama ir tai, kad Rusijos CK, reglamentuodamas faktoringo santykius, vartoja „reikalavimo pirkimo“ sąvoką. Pats faktoringo institutas yra anglosaksiškosios prigimties, atsirado ir vystėsi Anglijoje bei JAV ir tik gerokai vėliau įsitvirtino kontinentinėje Europoje. Suprantama, kad šiuos institutus perkėlus į senas kontinentinės teisės tradicijas puoselėjančių šalių kodeksus atsiranda tam tikri teisės sistemų požiūrių skirtumai. Tai vienas modernios civilinės teisės „globalėjimo“ pavyzdžių, kai ne tik nyksta ribos tarp viešosios ir privatinės, daiktinės ir prievolinės teisės, bet ir tarp pačių teisės sistemų požiūrio į atskirus civilinės teisės institutus. Lieka tik sutikti su nuomone, kad „teisės tyrinėtojai XX a. pagrįstai laiko anglosaksų ir kontinentinės civilinės teisės integravimosi amžiumi, kuriam pirmiausia būdingas griežtų ribų tarp daiktinės ir prievolių teisės išnykimas, pasireiškiantis tuo, kad daiktinės teisės instituto normos pritaikomos prievolinėms teisėms, kaip teisių objektams, suteikiant joms daikto statusą“ [10, p. 200].

Šiandien jau yra būtina, kad reikalavimas, kaip ir bet kuris kitas turtas, galėtų būti perleistas vien susitarimu tarp cedento ir cesionaro be jokių papildomų apribojimų ir formulų. Atsiradus faktoringo santykiams, iškilo poreikis dar labiau liberalizuoti reikalavimo perleidimo teisinius santykius. Šiuolaikinėje pinigų ir kreditų apyvartoje atsiradę faktoringo santykiai dar labiau modifikavo klasikinę cesiją.

2. Reikalavimo perleidimo ir faktoringo santykis

Kaip jau minėta, faktoringo sutartis atsirado plėtojantis reikalavimo perleidimo teisiams prievoliniams santykiams. Kyla klausimas, koks santykis egzistuoja tarp šių dviejų institutų, juo labiau kad CK yra reglamentuoti ir faktoringo, ir reikalavimo perleidimo teisiniai santykiai. Ar faktoringą galima laikyti cesijos rūšimi, ar cesija yra tik vienas iš sudėtinių faktoringo santykių elementų?

Jei laikytumės nuomonės, kad faktoringas yra viena iš cesijos rūšių, kyla klausimas, dėl kokių priežasčių faktoringo sutartis yra reglamentuota CK specialiojoje dalyje prie atskirų sutarčių rūšių (Šeštosios knygos XLV skyrius)? Cesijos sandoriai gali būti labai įvairūs. Tai priklauso nuo to, kokį teisių perleidimo būdą pasirinko cedentas ir cesionaras (reikalavimo teisės pirkimą, dovanojimą ar kt.), tačiau jie visi nėra reglamentuojami atskiruose CK specialiosios dalies skyriuose kaip faktoringas.

Ar faktoringo santykiams taikytinos reikalavimo perleidimą reglamentuojančios CK normos (Šeštosios knygos VI skyrius (6.101–6.110 str.))? Jei taip, tai ar cesijos normos nėra perteklinės reglamentuodamos tuos pačius santykius? Į daugelį šių klausimų galima atsakyti tik išnagrinėjus cesijos ir faktoringo santykį ir padarius atitinkamas išvadas.

Neabejotina, kad cesija ir faktoringas yra neatsiejamai susiję. Literatūroje pasitaiko nuomonių, kad faktoringas, būdamas ypatinga cesijos rūšimi, turėdamas jį kvalifikuojančių požymių, yra bene vienintelė cesijos rūšis, reglamentuota CK specialiojoje dalyje¹. Tačiau akivaizdu, kad faktoringo santykiai gerokai nutolo nuo cesijos ir apima daug sudėtingesnius santykius nei vien tik reikalavimo perleidimas. Faktoringo santykiams subsidiariai turėtų būti taikomos ne tik reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos, bet ir normos, reglamentuojančios daugelį kitų civilinių teisinių santykių. 1964 m. CK faktoringo santykiai nebuvo reglamentuojami, tačiau praktikoje faktoringo sutartys buvo sudaromos. Remiantis tuo metu galiojusi CK, sudarant faktoringo sutartį, be reikalavimo perleidimo, buvo vadovaujasi normomis, reglamentuojančiomis pirkimą–pardavimą (klientui (cedentui) parduodant reikalavimą); laidavimą (kai faktoringas būdavo sudaromas numatant regreso teisę, aptariant kliento atsakomybę finansuotojui); pavedimo (finansuotojo (cesionaro) ir skolininko ar finansuotojo (cesionaro) santykiuose su trečiaisiais asmenimis teikiant klientui papildomas pa-

subjektų (asmenų). Nebūna teisių ir pareigų, nepriklausančių niekam“. Tokią nuomonę palaikė ir kitas Rusijos teisininkas V. A. Riasencevas [3, p. 19].

¹ Plačiau žr. [6, p. 96].

slaugas); paskolos (kredito) (teikiant klientui finansavimą) bei kitus santykius reglamentuojančiomis normomis. Akivaizdu, kad ir atsiradus teisiniam faktoringo reglamentavimui minėtų sutarčių teisinės konstrukcijos galima laikyti faktoringo sutarties elementais. Tačiau nagrinėjant faktoringo santykių teisinę prigimtį matyti, kad faktoringo sutartyje jos prarado savo tikrąjį pavidalą, todėl tarp įprastų konstrukcijų ir faktoringo sandorių galima rasti esminių skirtumų.

Reikia pripažinti, kad faktoringas peržengia paprastos cesijos ribas, nors ji išlieka šio sandorio esminis elementas. Juo labiau kad ir pati faktoringo samprata CK 6.903 straipsnyje formuluojama taip: „Faktoringo sutartimi viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) *pinigines lėšas kliento (kreditoriaus) piniginio reikalavimo, susijusio su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu trečiajam asmeniui (skolininkui) sąskaita*, o klientas perleidžia arba įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginį reikalavimą prieš skolininką (finansavimas su sąlyga perleisti piniginį reikalavimą) ir mokėti sutartyje numatytą atlyginimą.” Normos formuluotėje pabrėžiama, kad pirmiausia kreditorius perduoda pinigines lėšas klientui ir už tai gauna reikalavimo teisę į skolininką. Pati normos formuluotė faktoringo santykius daro artimesnius paskolai nei cesijai (finansuotojas perduoda klientui pinigines lėšas). Juo labiau kad neatlygintinis faktoringas, kitaip nei cesija, negalimas. Taigi cesija faktoringo atveju yra tik akcesorinio pobūdžio, t. y. nėra savarankiška, o tik papildo pagrindinį faktoringo sandorį būdama cedento skolos gražinimo finansuotojui (cesionarui) priemone, apmokėjimo būdu. Darytina išvada, kad reikalavimo perleidimas finansavimo sandoriuose yra laikytinas ypatinga, komercinio pobūdžio cesijos rūšimi. Toks reikalavimo perleidimas nėra savarankiškas, tačiau yra finansavimo sandorio dalis.

Kadangi piniginis reikalavimas yra viena iš turtinių teisių, akivaizdu, kad ją perleidžiant subsidiariai taikomos cesiją reglamentuojančios normos: reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievoles; reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei kitos papildomos teisės; draudžiama perleisti reikalavimą, kurio negalima išieškoti. Suprantama, kad perleisti piniginį reikalavimą yra nereikalingas skolininko sutikimas, tačiau ir faktoringo santykiuose bus taikoma bendroji norma, kad toks sutikimas privalomas, jei kreditoriaus asmuo skolininkui turi esminę reikšmę.

Įstatymas nėra nustatęs faktoringo sutarties, kuria perleidžiamas reikalavimas, specialios formos. Šiuo atveju *mutatis mutandis* turėtų būti taikomi reikalavimai, nurodyti reglamentuojant cesiją (CK 6.103 str.), t. y. reikalavimo perleidimo formai taikomi tokie pat reikalavimai kaip ir pagrindinei prievolei. Tačiau čia susiduriame su anksčiau nagrinėta „cesijos sutarties“ problema. Jei laikytumės M. I. Braginskio, D. Ambrasienės nuomonės, kad cesijos negalima laikyti savarankiška sutartine konstrukcija¹, o reikalavimas gali būti perleidžiamas jį parduodant, dovanojant ir pan. Kokia sandorio forma turėtų būti, jei reikalavimas, kilęs iš skolininko prievolės sumokėti už pirkimo–pardavimo sutarties pagrindu parduotą daiktą kreditoriui, kreditoriaus yra dovanojamas trečiajam asmeniui – cesionarui? Jei dovanojamo reikalavimo vertė yra didesnė nei penkiasdešimt tūkstančių litų, tokia dovanojimo sutartis turi būti notarinės formos (CK 6.469 str. 2 d.), tačiau, remiantis CK 6.103 straipsniu, ji turėtų būti tokios formos, kokia buvo sudaryta pirkimo–pardavimo sutartis (pvz., paprastos rašytinės formos). Taigi kyla klausimas, koks tai sandoris – turtinės teisės dovanojimo ar neatlygintinis cesijos sandoris? Remiantis anksčiau minėtų mokslininkų nuomone, tai turėtų būti dovanojimo sandoris, tačiau ar tai reiškia, kad neturi būti taikomas CK 6.103 straipsnis? Darytina logiška išvada, kad cesijos forma neturėtų priklausyti nuo pagrindinės prievolės formos, nes, kaip jau minėta anksčiau, reikalavimo perleidimo teisinis santykis apima ne tik patį reikalavimo teisės perleidimą (reikalavimo teisės atsisakymą), prievolę, iš kurios atsirado teisės, esančios reikalavimo perleidimo dalyku, taip pat ir **perleidimo pagrindą** – sandorį, kurio pagrindu pradinis kreditorius perduoda naujam kreditoriui reikalavimo teisę. Taigi jei lai-

¹ Plačiau žr. [7, p. 466]; [6, p. 98].

kytumės nuomonės, kad cesija yra nesavarankiškas, kauzalus sandoris ir teisių perleidimas vyksta konkrečios teisinės konstrukcijos pagrindu (reikalavimo pirkimo, dovanojimo ir pan.), tai tokios sutarties formai ir turi būti taikomos pirkimo–pardavimo, dovanojimo ir pan. sutarčių formos klausimus reglamentuojančios normos.

Faktoringo atveju reikalavimo perleidimas gali būti išimtinai atlygintinis ir kylantis iš riboto prievoliųjų santykių rato (prekių pardavimo, paslaugų teikimo arba darbų atlikimo)¹. Taigi reikalavimas visuomet bus perkamas, todėl formos problema paprastai neiškyla. Be to, praktikoje sudaromos išimtinai rašytinės formos faktoringo sutartys, nes tokius reikalavimus kelia ir Finansų įstaigų įstatymas².

Iš faktoringo santykius reglamentuojančių normų vargu ar galima nustatyti, koks tai yra sandoris pagal pagrindo (teisinio tikslo) jame nurodymą. Nuo to tiesiogiai priklauso teisiniai šio sandorio negaliojimo padariniai: ar pagrindinei prievolei, iš kurios kyla reikalavimas, negaliojant negalios ir faktoringo sutartis? Kadangi cesija sudaro faktoringo sutarties pagrindą, į šį klausimą galima atsakyti tik žinant, ar cesijos sandoris yra **abstraktus, ar kauzalus**.

Romėnų civilinė teisė numatė, kad prievolės pagrindas (*causa*) yra artimiausias tiesioginis, reikšmingiausias tikslas, dėl kurio sudaryta sutartis. Formaliosios sutartys – atsietos nuo savo pagrindo – vadinamos abstrakčiomis. Kauzaliomis sutartimis buvo vadinamos sutartys, kurių galiojimas priklausė nuo jų pagrindo tinkamumo [12, p. 219]. Taigi formaliųjų (abstrakčių) sutarčių skyrimas nuo kauzaliųjų romėnų teisėje buvo pagrįstas tuo, ar sudaryto sandorio galiojimas priklauso, ar nepriklauso nuo jo pagrindo.

Pagal bendras taisykles sandorio galiojimas priklauso nuo jo pagrindo – tiesioginio teisinio tikslo. Sandoris, sudarytas laikantis visų teisės aktų reikalavimų, tačiau neturintis pagrindo, yra laikomas negaliojančiu. Tačiau įstatymas gali numatyti atvejus, kada teisinio pagrindo nebuvimas (ar jo nenurodymas) nedaro įtakos sandorio negaliojimui. Tokie abstraktūs sandoriai gali būti leidžiami įstatymo. Pavyzdžiui, tinkamai įformintas vekselis yra galiojantis nepriklausomai nuo pagrindo, kuriuo remiantis jis buvo išduotas³.

Teorijoje plėtojama diskusija apie abstrakcijos principą cesijos sandoriuose ir tai dažnai laikoma cesijos instituto esminiu klausimu, tačiau vienos nuomonės šiuo klausimu nėra. Šios problemos pagrindimas doktrinoje tiesiogiai atsispindi ir įstatymo normose. Atsakymas į šį klausimą taip pat susijęs su teorine diskusija, ar reikalavimo perleidimas gali būti laikomas savarankiška sutartimi.

Cessio romėnų civilinėje teisėje buvo laikoma abstrakčiu sandoriu, t. y. reikalavimo galiojimas nepriklausė nuo pagrindo, dėl kurio reikalavimas buvo perleistas. Taigi pagrindinės prievolės, kurios pagrindu sudarytas cesijos sandoris, negaliojimas nedarė įtakos pačios cesijos sandorio negaliojimui – tai nekeičia cesionario ir skolininko santykių.

Jei pripažintume, kad cesija yra **abstraktus sandoris**, tai skolininko įsipareigojimas naujam kreditoriui išliks ir jo įsipareigojimams nedarys jokios įtakos tai, kad pagrindinis jo ir kreditoriaus sudarytas sandoris buvo pripažintas negaliojančiu.

Taigi abstrakcijos principo reikšmė yra esminė, nuo to priklauso tolesni naujojo ir pirminio kreditoriaus santykiai, taip pat ir skolininko veiksmai naujojo kreditoriaus atžvilgiu. Vekselio atveju skolininkas privalės įvykdyti prievolę – sumokėti vekselyje nurodytą sumą vekselio turėtojui, nesvarbu, įrodys, kad išrašyti vekselį nebuvo teisinio pagrindo, ar ne. To-

¹ Faktoringo sutartis gali būti sudaroma cedentui perleidžiant piniginį reikalavimą finansuotojui dar ir turint tikslą užtikrinti cedento prievoliųjų finansuotojui įvykdymą (CK 6.903 str. 2 d.).

² Finansų įstaigų įstatymo 31 straipsnio 2 dalis numato: „Finansų įstaigos sandoriai, turintys galimos rizikos požymių, turi būti sudaryti raštiškai. Finansų įstaiga, veikdama kapitalo ir pinigų rinkose, gali sudaryti sandorius ir žodžiu, tačiau informacija apie tokių sandorių sudarymą vėliau turi būti išdėstyta raštiškai arba kita leidžiančia atskleisti sandorius forma“ [11].

³ Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 19 straipsnis nurodo, kad „įsipareigoję pagal vekselį asmenys gynybai negali vekselio turėtojui pareikšti prieštaravimų, grindžiamų asmeniniais jų ir vekselio davėjo arba ankstesniųjų vekselio turėtojų santykiais, nebent vekselio turėtojas, įgydamas vekselį, tyčia būtų veikęs skolininko nenaudai“ [13].

kias sandorių galiojimo išimtis įstatymų leidėjas daro tam, kad tokia mokėjimo priemonė kaip vekselis turėtų kuo didesnę apyvartumą ir būtų paprasta ją naudoti.

Reikalavimo, kaip turitinės teisės, perleidimas taip pat labai reikšmingas civilinėje apyvartoje. Ypač tai akivaizdu faktoringo santykiuose. Tačiau ar cesijos sandoris abstraktus ir nepriklauso nuo savo pagrindo?

Šiuo klausimu pateikiame keletą skirtingų nuomonių.

Įdomu tai, kad tarybinių mokslininkų darbuose sandorių skirstymas į abstraktčius ir kauzalius buvo ignoruojamas, toks skirstymas buvo laikomas „nereikšmingu ir scholastiniu“ [14, p. 32–33]. Tarybinei teisei nepriimtinas toks išskirtinis kreditoriaus teisių įtvirtinimas, kad skolininkui nebūtų leidžiama remtis tuo, jog negalioja pagrindas, iš kurio kyla kreditoriaus teisė. Tarybinei teisei svetimas formalus požiūris (...) Apie reikalavimo teisės abstraktumą įstatymas neužsimena, vadinasi, nėra pagrindo kalbėti apie ją kaip abstrakčią“ [15, p. 224]. Šiuolaikiniai rusų mokslininkai vis dar palaiko I. B. Novickio nuomonę, kad būtina abstraktaus sandorio galiojimo nuoroda į jo abstraktumą pačiame įstatyme [16, p. 158; 17, p. 234], t. y. reikalinga bent jau užuomina, kad, pavyzdžiui, įsipareigojimas apmokėti vekselį yra besąlyginis (be išlygų). Tačiau toks vertinimas šiuolaikinės teisės požiūriu atrodo atgyvenęs. Nors negalima be išlygų palaikyti kitos, kraštutinės V. A. Belovo nuomonės, kad „išoriškai abstraktų sandorį galime atpažinti vien iš to, jog bet kokio sandorio turinyje nėra nurodytas ekvivalentas už teisės suteikimą. Jei sutartyje kalbama apie tai, kad viena šalis įsipareigoja perduoti kitai tam tikrą daiktą nenurodydama jo perdavimo pagrindo (neužsimenama apie tai, ar už šitą daiktą bus gaunami pinigai, ar kitas daiktas, ar jis dovanojamas, ar nuomojamas (...), prieš mus – abstraktus sandoris (...)“ [3, p. 135]. Tačiau toks požiūris leistų bet kurį sandorį, sudarytą tik dėl akių, neturint teisinio tikslo, laikyti galiojančiu argumentuojant, kad jis yra abstraktus.

Toliau samprotaudamas V. A. Belovas prieina prie išvados, kad reikalavimo perleidimas yra abstraktus sandoris¹, nes jis gali būti sudaromas įvairiais pagrindais. Jo nuomone, toks įstatymo leidėjo galimų pagrindų nutylėjimas leidžia daryti išvadą, kad pagrindas nedaro įtakos šių sutarčių teisei prigimčiai, kartu ir jų pagrindų atsirandančių santykių turiniui. Mokslininkas kaip argumentą pateikia ir faktą, kad istoriškai cesija plėtojosi kaip abstraktus sandoris².

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo nutarčių nurodo, kad „kiekvieno žmogaus valios veiksmo priežastis yra jo ūkiniai, buitiniai, kultūriniai ir kiti poreikiai. Jie lemia asmens norą (vidinę valią) sudaryti sandorį. Sandoris pagal CK 40 straipsnį (1964 m. įstatymo redakcija) yra valios aktas, sąmoningai nukreiptas tam tikram teisiniui tikslui pasiekti. Teisinę reikšmę turi tik tiesioginis teisinis tikslas. Nuo jo priklauso sandorio teisinė prigimtis (sandorio pagrindas)“. Manytume, kad kiekvienas sandoris turi savo teisinį tikslą. Veiksmų be pagrindo, tikslo nebūna. Tačiau tik išimtiniais atvejais įstatymų leidėjas leidžia jo nenurodyti pačiame sandoryje. O toks pagrindo nenurodymas nedaro jo negaliojančio ne todėl, kad tai leidžia įstatymas, bet įstatymo normos yra suformuluotos patvirtinant tai, jog šis pagrindas tampa nereikšmingas dalyviams, naujai stojantiems į prievolinius teisinius santykius, – pirminio sandorio trūkumai nedaro įtakos perleidimui, kuris traktuojamas kaip savarankiškas sandoris. Taigi kreditoriui, ginančiam savo teises teisme, nereikės įrodinėti savo teisių pagrįstumo.

Ir D. Ambrasienė teigia, kad „reikalavimo perleidimas niekada nevykdomas savaime, tik dėl to, kad ankstesnis kreditorius perduotų reikalavimą naujajam. Šalys, sudarydamos

¹ Tokios nuomonės yra ir L. A. Novoselova. Plačiau žr.: Л. А. Новоселова. Уступка права требования по договору. С. 15.

² Tame pačiame veikle vėliau V. A. Belovas, manydamas, kad cesija yra abstraktus sandoris, teigia, jog reikalavimo teisės pirkimo–pardavimo sandoris skiriasi nuo jos cesijos sandorio, nes perkant reikalavimo teisę jau pačiame šio sandorio pavadinime nurodomas jo teisinis tikslas (pagrindas), o reikalavimo teisės cesija nepriklauso nuo jos pagrindo. Po tokios išvados tampa nesuprantama, kokiais atvejais įmanomas abstraktus reikalavimo teisės perleidimo sandoris. Negalima sutikti su autoriaus teiginiu, kad vien sutarties pavadinimas abstraktų sandorį paverčia kauzaliu.

reikalavimo perleidimo susitarimą, turi koki nors tikslą (įvykdyti prievolę, atsiradusią iš pirkimo–pardavimo sutarties reikalavimo perleidimu, padovanoti reikalavimo teisę, gražinti reikalavimo perleidimu skolą ir pan.)“ [6, p. 97].

Taip pat reikia sutikti su kitos mokslininkės L. G. Efimovos nuomone, jog „perduodant daiktą pagal pirkimo–pardavimo sutartį, šis daiktas negali būti perduotas be pagrindo. Lygiai taip pat turi būti ir perduodamų teisių pagrindas, jei sandoris, kurio pagrindu ji yra perduodama, yra kauzalus. Reikalavimo perleidimo, atsiradusio iš atlygintinių sandorių, pagrindas yra toks pats kaip ir pagrindinio sandorio“ [18, p. 34].

Kokio požiūrio laikosi Lietuvos civilinė teisė? Atsižvelgiant į anksčiau pateiktas mokslininkų diskusijas, teismų praktiką, teisės aktus, galima daryti išvadą, ar cesijos sandorio galiojimui turi įtakos pagrindinė prievolė (cesijos sandorio pagrindas).

Manytume, kad CK patvirtina nuomonę, jog tiek cesijos, tiek faktoringo sandoriai yra laikomi kauzaliais, nes abiem atvejais CK numato, jog cedentas atsako už reikalavimo negaliojimą (CK 6.105 str., 6.906 str. 1 d.). CK 6.107 straipsnio 3 dalis numato skolininko prievolę pranešti naujam kreditoriui, jei skolininkas pareiškia ieškinį pradiniam kreditoriui dėl juridinio fakto, šis faktas darys tiesioginę įtaką reikalavimo perleidimo sandoriui, skolininkas neturės įvykdyti prievolės cesionarui ir tai pastarajam sukels cedento atsakomybę. Tuo tarpu esant abstrakčiam sandoriui, skolininko galimybės gintis prieš jam pateiktą reikalavimą įvykdyti prievolę yra ribotos, nes skolininkas gali pateikti argumentus, kad yra negaliojantis pats perleidimo, o ne pagrindinis sandoris.

Jei cesiją laikytume abstrakčiu sandoriu, teisių perėmėjo neturėtų dominti pirminiai skolininko ir cedento santykiai – sandorio teisinis pagrindas, todėl ir **neatsirastų pareiga** cedentui arba cesionarui **informuoti skolininką apie reikalavimo perleidimą**, nes skolininkas neturi teisės atsisakyti įvykdyti prievolę teisių perėmėjui, jei šis pateikia įrodymų, kad yra reikalavimo savininkas (pvz., tinkamai įformintą vekselį). Tačiau matome, kad įstatymas reikalauja informuoti skolininką apie reikalavimo perleidimą tiek cesijos, tiek faktoringo atveju (CK 6.106, 6.109 ir 6.909 str.).

Taip pat būtų nepaaiškinamas įstatymų leidėjo požiūris reikalavimo teisę leidžiant perduoti, dovanoti, įkeisti ir pan., nes šios sutartys (pirkimo–pardavimo, dovanojimo, įkeitimo) yra akivaizdžiai kauzalias.

Apibendrinant galima padaryti šias išvadas:

- 1) cesija yra nesavarankiškas sandoris ir neturi griežtai apibrėžtos vietos sutarčių sistemoje, todėl:
 - reikalavimo perleidimo santykiai yra reglamentuoti CK bendrojoje dalyje;
 - reikalavimas gali būti perleidžiamas naudojantis CK specialiojoje dalyje numatytais sutarčių teisinėmis konstrukcijomis atsižvelgiant į tai, kokio teisinio tikslo šalys siekia – nusipirkti reikalavimo teisę, ją padovanoti, išmainyti, įkeisti, palikti testamentu ar pan.;
 - atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančios CK normos nurodo, kad jos taikomos ir perleidžiant turtines teises. Tačiau šios normos perleidžiant reikalavimą turi būti taikomos subsidiariai;
 - jei cesija yra nesavarankiškas sandoris, jos forma negali priklausyti nuo pagrindinio sandorio, ji turi būti nustatoma sudarant konkretų reikalavimo perleidimo sandorį, pagal jį reglamentuojančias normas.
- 2) faktoringas yra savarankiškas sandoris, kurio reglamentacija pateikiama CK kartu su atskiromis sutarčių rūšimis:
 - perleidžiant reikalavimą faktoringo atveju, faktoringo nebegalima laikyti cesijos rūšimi, nes ji pati sudaro tik vieną iš sudėtingų faktoringo santykių elementų ir šiems santykiams reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos taikomos subsidiariai;
 - cesija faktoringo sutartyje yra laikytina ypatinga, komercine cesijos rūšimi, kuri nėra savarankiško pobūdžio, tačiau yra finansavimo sandorio dalis.

- 3) cesija yra kauzalus sandoris, nes:
- turi savo teisinį tikslą, kuris priklauso nuo pagrindinės prievolės;
 - negaliojant sandoriui, kuriuo remiantis buvo perleistas reikalavimas, tai daro tiesioginę įtaką reikalavimo perleidimo sutarčiai;
 - įstatymas numato pareigą informuoti skolininką apie reikalavimo perleidimą, kitaip cesionarui atsiranda neigiamų pasekmių;
 - skolininkas turi teisę įskaityti savo reikalavimus, atsiradusius iki pranešimo apie reikalavimo perleidimą, pradiniam kreditoriui.
- 4) faktoringas yra kauzalus sandoris, kurio teisinis tikslas yra savarankiškas – piniginių lėšų perdavimas kliento nuosavybėn, šiam įsipareigojant jas gražinti perleidžiant turimus piniginius reikalavimus. Taigi santykiai tampa paskoliniais ir šios sutarties tikslas – ne pirminės (originalios) prievolės įvykdymas, o, galima sakyti, pinigine paskola numatant ypatingą jos gražinimo būdą.

„Grynosios“ cesijos ir faktoringo cesijos skirtumai bei faktoringą kvalifikuojantys požymiai

Kaip jau minėta, reikalavimo perleidimo ir faktoringo institutai turi esminių skirtumų. Laikantis pateiktos išvados, kad cesija yra tik faktoringo sutarties elementas, būtina atskleisti „grynosios“¹ ir faktoringo cesijos skirtumus². Šie skirtumai padės išsiaiškinti faktoringą kvalifikuojančius požymius, kurių nesant konkrečios sutarties negalėtume laikyti faktoringo sutartimi.

Dėl anksčiau šiame straipsnyje nagrinėtų priežasčių cesijos ir faktoringo institutai reglamentuojami skirtinguose CK skyriuose. Kaip jau minėta, nagrinėjant šių institutų santykį, cesija faktoringo atveju yra tik akcesorinio pobūdžio. Taigi šiame skyriuje, remiantis anksčiau skyriuje padarytomis išvadomis, bus nagrinėjamas cesijos faktoringo atveju, arba kitaip – faktoringo cesijos, ypatumai. Galima drąsiai teigti, kad cesijos ir faktoringo cesijos bei pačių šių institutų reglamentavimo skirtumai atsirado vien dėl teisinių santykių raidos, siekiant padidinti reikalavimo teisės apyvartumą bei legalizuoti naujus finansavimo santykius. Tenkinat ekonominius poreikius, reikalavimo perleidimo santykiai įgijo naują kokybinę išraišką ir netgi virto pinigines prievolės įvykdymo finansuotojui būdu. Tačiau, kaip matyti iš ankstesnio skyriaus išvadų, faktoringo santykių teisinė analizė neatsiejama nuo pačios cesijos.

Kaip vieną pagrindinių skirtumų tarp cesijos ir faktoringo sutarčių V. A. Belovas nurodo tai, kad „savarankiška singularinė sukcesija niekaip nepriklauso nuo kitų sutarčių [t. y. cesija yra abstraktus sandoris – *aut.*], o sukcesijos likimas faktoringo atveju yra tiesiogiai nulemtas pagrindinės prievolės“ [3, p. 168]. Tačiau jis taip pat teigia, kad cesijos santykius reglamentuojančios normos faktoringo santykiams yra taikomos subsidiariai, bet cesija faktoringo atveju (arba pats faktoringo sandoris) jau nelaikoma abstrakčia. Priešingai nei V. A. Belovas, manytume, kad cesijos tikslas atitinka pagrindinės prievolės nustatytą tikslą, o kaip jau buvo minėta, faktoringo sutarties atveju finansavimo tikslas – cedento įsipareigojimas įvykdyti savo skolos gražinimo prievolę perleidžiant reikalavimus skolininkui. Dėl šių priežasčių faktoringo ir cesijos, kaip kauzalių sandorių, santykis aptariamas šio straipsnio antroje dalyje, nagrinėjančioje šių institutų bendrumus ir nepriskiriamas prie jų skirtumų.

Faktoringo santykiuose, kitaip nei sutarčių, sudaromų perleidžiant reikalavimą, gali dalyvauti ribotas **subjektų skaičius**. Nors tiek cesijos, tiek faktoringo atveju galima išskirti dvi šių santykių – vidinių bei išorinių – grupes. Vidiniai susiklosto tarp cesionaro (finansuotojo) ir cedento (kliento), o išoriniai tarp cesionaro ir skolininko. Tačiau faktoringo atveju vidiniai santykiai yra ypatingi: jų dalyviais gali būti tik finansuotojas – bankas arba kitas pelno

¹ Tekste vartojama sąvoka „grynoji“ cesija reiškia cesiją, kuri yra reglamentuota CK 6.101–6.110 str.

² Kadangi pačia faktoringo sutartimi yra perleidžiamas reikalavimas, kai kur vietoj „faktoringo cesija“ vartojama „faktoringas“.

siekiantis juridinis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti faktoringo veiklą (CK 6.904 str.), ir cedentas – paprastai juridinis asmuo (verslininkas), parduodantis prekes, teikiantis paslaugas arba atliekantis darbus. Faktoringo santykiuose jie vadinami finansuotoju ir klientu¹.

M. I. Braginskis, taip pat kiti mokslininkai – N. N. Agafonova, A. Erdelevskis – laikosi nuomonės, kad faktoringo sutarties dalykas yra ne kas kita kaip cesija [7, p. 467; 17, p. 295; 21, p. 127]. Tačiau su tokia nuomone sunku sutikti, pačios cesijos ir cesijos, kaip faktoringo sutarties elemento, dalykas skiriasi.

CK 6.909 straipsnis nurodo, kad „faktoringo sutarties dalyku, kuriam teikiamas finansavimas, gali būti piniginis reikalavimas, pagal kurį jau yra suėjęs mokėjimo terminas (esamas reikalavimas), taip pat atsirianti teisė gauti pinigines sumas (būsimas reikalavimas)“. Be to, šis reikalavimas turi būti aiškiai apibrėžtas, kad jį būtų galima identifikuoti.

Pažymėtina, kad ši CK norma suformuluota ydingai, nes faktoringo sutarties dalykui, t. y., pasak įstatymų leidėjo, piniginiam reikalavimui, finansavimas negali būti teikiamas. Faktoringo sutartimi yra finansuojamas klientas. Tačiau negalima sutikti ir su tuo, kad tik piniginis reikalavimas yra faktoringo sutarties dalykas, nes piniginis reikalavimas gali būti pačios cesijos (faktoringo sutartyje) dalyku, o faktoringo sutarties dalykas yra daug platesnis, apimantis patį finansavimo procesą. Tai piniginio reikalavimo perleidimas finansuotojui mainais į pinigus, taip pat kliento (cedento) piniginio reikalavimo perleidimas finansuotojui siekiant užtikrinti jam prievolių įvykdymą. Todėl manome, kad CK 6.905 straipsnio 1 dalis turėtų būti formuluojama taip: „*Reikalavimo perleidimo, už kurį teikiamas finansavimas, dalyku faktoringo sutartyje gali būti piniginis reikalavimas, pagal kurį jau yra suėjęs mokėjimo terminas (esamas reikalavimas), taip pat atsirianti teisė gauti pinigines sumas (būsimas reikalavimas)*“.

Taigi faktoringo cesijos dalykas yra tik piniginis reikalavimas, atsiradęs išimtinai iš prekių pardavimo, darbų atlikimo, paslaugų teikimo (CK 6.903 str.), o pačios cesijos, reglamentuotos CK Šeštosios knygos VI skyriuje, dalyku gali būti bet kokios teisės, taip pat ir piniginiai reikalavimai, susiję ir nesusiję su cedento veikla.

Faktoringo sutartis gali būti sudaroma ne tik finansavimo tikslu, bet ir kaip prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonė (CK 6.903 str. 2 d.). Tačiau prievolė gali būti užtikrinama tik finansuotojui, kuris, kaip jau minėta, turi atitikti specialius įstatymo reikalavimus.

CK Šeštosios knygos VI skyriuje reglamentuojamas reikalavimo perleidimo sandoris gali būti **neatlygintinis**, taip pat reikalavimo teisė kitam asmeniui gali **pereiti įstatymų pagrindu** (CK 6.101 str. 4 d.), tuo tarpu faktoringo atveju reikalavimo teisė visada bus perkama finansuotojo ir perduodama tik sutartimi.

Finansuotojui faktoringo sutartyje draudžiama pakartotinai perleisti reikalavimą, tačiau toks draudimas cesionarui nėra numatytas įprastos cesijos atveju (CK Šeštosios knygos VI skyriuje).

CK leidžia faktoringo sutartimi cedentui perleisti reikalavimą, net jei tai yra uždrausta jo sutartimi su skolininku – toks perleidimas nedaro jo negaliojančio (CK 6.907 str.)². Tokio leidimo nėra ir negali būti cesijos sandoriuose. Kaip pagrįstai teigia D. Ambrasienė, „iš esmės ši nuostata prieštarauja sutarties sąlygų privalomumo šalims principui, taip pat yra išimtis iš sutarčių laisvės principo, ir tokią nuostatą pateisinti galima nebent verslo plėtojimo tikslais. Mat pasitelkus faktoringą verslininkams užtikrinama galimybė gauti piniginių lėšų iš finansinio tarpininko“ [6, p. 102–103].

¹ Dažnai literatūroje finansuotojas dar vadinamas faktoriumi, pavyzdžiui, UNIDROIT konvencijoje dėl tarptautinio faktoringo, priimtoje 1988 m. gegužės 28 d. Otavoje [19], o klientas – pardavėju, tiekėju. O Jungtinių Tautų (toliau – JT) konvencijoje dėl gautinų sumų perleidimo tarptautinėje prekyboje (2001 m.) [20] šalys vadinamos „*assignor*“ ir „*assignee*“ (cedentu ir cesionaru).

² Prekybinėje praktikoje sutartis sudarančios šalys dažnai susitaria dėl reikalavimo, kylančio iš sutarties, perleidimo negalimumo – *pactum de non cedendo* sąlygos. Toks susitarimas užtikrina išimtinai skolininko (pirkėjo, paslaugų gavėjo) interesus, o kreditorius šiuo atveju susiduria su apribojimais disponuoti savo turtu.

L. G. Efimova pateikia faktoringo sandorį identifikuojančius požymius, skiriančius jį nuo paprastos cesijos: galimybė perleisti būsimą reikalavimą¹; kliento atsakomybė už perleisto reikalavimo įvykdymą sutartyje nustatytais atvejais; teisė neinformuoti skolininko apie reikalavimo perleidimą [aut. – išplaukia iš Rusijos CK 830 str. 1 p.]; draudimas perleisti reikalavimą dar kartą, jei kitaip nenustatyta sutartimi; perleisto reikalavimo galiojimas net ir tuo atveju, jei perleisti reikalavimą buvo uždrausta cedento ir skolininko sutartimi; išskirtinai piniginis prievolės pobūdis [18, p. 35].

JT konvencijoje dėl gautinų sumų perleidimo tarptautinėje prekyboje, gautinų sumų finansavimo sandorį apibūdina anksčiau nurodyti požymiai, išskyrus išimtinai piniginį jo pobūdį bei tolesnio reikalavimo perleidimo draudimą. Šiam sandoriui taip pat būdingi ir specifiniai bruožai, skiriančys jį nuo klasikinės cesijos. Be išvardytų, dar paminėtini: santykių „trikampis“ tarp cedento, cesionario ir skolininko. Minėtos konvencijos 20 straipsnio 2 dalies b punktas numato, kad, kitaip nei reikalavimo perleidimo sandoryje, finansavimo perleidžiant teisę į gautinas sumas sutartyje cedentas visiškai nėra pašalinamas iš prievolės. Jis, susitaręs su skolininku, net ir informuotas apie reikalavimo perleidimą, gali pakeisti pirminę prievolę ir šie pakeitimai įpareigos cesionarą, tačiau tik tuo atveju, jei tokiems pakeitimas pritarę protingas cesionaras („*a reasonable assignee would consent to the modification*“) [20]. Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad faktoringo santykiai dar labiau tolsta ne tik nuo cesijos, bet ir nuo tradicinio asmenų pasikeitimo prievolėje instituto.

Visi anksčiau išvardyti skirtumai leidžia identifikuoti faktoringo sandorį ir atskirti nuo panašių cesijos santykių. Tačiau ne visus juos galime laikyti faktoringą kvalifikuojančiais požymiais, nes konkrečiame sandoryje šalys dėl jų gali ir nesusitarti. Taigi kyla klausimas, kada iš pažiūros reikalavimo perleidimo sandorį laikysime cesija, o kada faktoringu?

D. Ambrasienė nurodo šiuos faktoringą kvalifikuojančius (palyginti su cesija) požymius: piniginį perleidžiamo reikalavimo pobūdį; išankstinę apmokėjimo formą; kad finansuotoju gali būti tik bankas arba kitas pelno siekiantis juridinis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti faktoringo veiklą [6, p. 105]. Tačiau negalima sutikti su nuomone, kad faktoringo sutartimi nebus laikoma sutartis, kuri bus sudaryta ne finansuotojo (t. y. asmens, neturinčio CK nurodytų finansuotojo požymių). Manytume, kad esminę reikšmę pripažįstant sutartį faktoringo sutartimi turi ne jos šalys, o turinys. Tačiau jei šioje sutartyje kaip finansuotojas veiks asmuo, neatitinkantis finansuotojui įstatymo keliamų reikalavimų, toks cesionaras turėtų atsakyti įstatymų nustatyta tvarka kaip sudaręs sandorį, kurio neturėjo teisės sudaryti².

Apibendrinant anksčiau išdėstytas nuomones būtų galima išskirti šiuos faktoringo požymius, kurie konkrečią sutartį leidžia laikyti faktoringo sutartimi:

- 1) tik atlygintinai ir tik piniginis reikalavimas gali būti perleidžiamas faktoringo sutartimi;
- 2) draudimas perleisti reikalavimą dar kartą, jei kitaip nenustatyta sutartimi;

¹ Rusijos CK, kitaip nei Lietuvos CK, reglamentuodamas reikalavimo perleidimą, nenumato galimybės perleisti būsimą reikalavimą [4].

² Pažymėtina, kad CK 6.904 str. formuluotė „finansuotoju pagal faktoringo sutartį gali būti tik bankas ar kitas pelno siekiantis juridinis asmuo, įstatymų nustatyta tvarka turintis teisę vykdyti faktoringo veiklą“ yra labai dviprasmiška. Pagal CK faktoringas nėra licencijuojama veikla, todėl bet kuriam civilinės teisės subjektui sudarius tokią sutartį negalėtume jos ginčyti remdamiesi CK 1.83 straipsniu kaip sandorio, sudaryto asmens, neturinčio licencijos (ne teisės!) verstis tam tikra veikla. Tačiau minėto straipsnio formuluotė leidžia suprasti, kad finansuotojo statusas yra ypatingas ir įstatymai turi numatyti tam tikrus reikalavimus asmenims, galintiems šia veikla užsiimti. Finansų įstaigų įstatymas nurodo, kad faktoringas yra priskiriamas skolinimui ir laikomas finansine paslauga (3 str.). To paties įstatymo 9 straipsnio 3 dalis nurodo, kad „[registruota finansų įstaiga arba veikianti įmonė, priėmusi sprendimą verstis finansinių paslaugų teikimu, gali pradėti teikti finansines paslaugas tik gavusi licenciją (leidimą) jas teikti, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai nustato, kad tokia licencija (leidimas) yra būtina“ [11]. Kaip minėta, nei CK, nei kiti įstatymai tokio reikalavimo nenumato, todėl ir Finansų įstaigų įstatymo prasme kol kas faktoringo veiklą gali vykdyti bet kuris juridinis asmuo, steigimo dokumentuose deklaruojęs, kad teikia finansines paslaugas ir jo veiklos pagrindinę dalį sudaro šių paslaugų teikimas (2 str. 42 d.).

- 3) perleisto reikalavimo galiojimas net ir tuo atveju, jei perleisti reikalavimą buvo uždrausta cedento ir skolininko sutartimi;
- 4) leidžiama susitarti dėl atsakomybės cedentui (klientui) taikymo;
- 5) išliekantys trinariai santykiai (išoriniai – tarp finansuotojo ir skolininko ir vidiniai – tarp finansuotojo ir kliento).

Išvados

1. Piniginis reikalavimas, kaip turtinė teisė, yra ypatingas civilinių teisių objektas, dalyvaujantis civilinėje apyvartoje.

2. Cesija yra nesavarankiškas sandoris ir neturi griežtai apibrėžtos vietos sutarčių sistemoje, todėl:

- reikalavimo perleidimo santykiai yra reglamentuojami CK bendrojoje dalyje;
- reikalavimas gali būti perleidžiamas naudojantis CK specialiojoje dalyje numatytais sutarčių teisinėmis konstrukcijomis atsižvelgiant į tai, kokio teisinio tikslo šalys siekia – nusipirkti reikalavimo teisę, ją padovanoti, išmainyti, įkeisti ar pan.;
- atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančios CK normos nurodo, kad jos taikomos ir perleidžiant turtines teises. Tačiau šios normos perleidžiant reikalavimą turi būti taikomos subsidiariai;
- jei cesija yra nesavarankiškas sandoris, jos forma negali priklausyti nuo pagrindinio sandorio. Ji turi būti nustatoma sudarant konkretų reikalavimo perleidimo sandorį pagal jį reglamentuojančias normas.

3. Faktoringas yra savarankiškas sandoris, kurio reglamentacija pateikiama CK kartu su atskiromis sutarčių rūšimis:

- faktoringo negalima laikyti cesijos rūšimi, nes ji pati sudaro tik vieną iš sudėtingų faktoringo santykių elementų ir šiems santykiams reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos taikomos subsidiariai;
- cesija faktoringo sutartyje yra laikytina ypatinga, komercine cesijos rūšimi, kuri nėra savarankiško pobūdžio, tačiau yra finansavimo sandorio dalis.

4. Cesija yra kauzalus sandoris, nes:

- turi savo teisinį tikslą, kuris priklauso nuo pagrindinės prievolės;
- sutarties, kurios pagrindu buvo perleistas reikalavimas (pagrindinei prievolei), negaliojimas daro tiesioginę įtaką reikalavimo perleidimo sandoriui;
- įstatymas numato pareigą informuoti skolininką apie reikalavimo perleidimą, priešingu atveju cesionarui atsiranda neigiamų pasekmių;
- skolininkas turi teisę įskaityti savo reikalavimus, atsiradusius iki pranešimo apie reikalavimo perleidimą pradiniam kreditoriui.

5. Faktoringas yra kauzalus sandoris, kurio teisinis tikslas yra savarankiškas – perduoti lėšas kliento nuosavybėn, šiam įsipareigojant juos gražinti perleidžiant turimus piniginius reikalavimus. Reikalavimo perleidimo santykiai virsta paskoliniais, ir šios sutarties tikslas yra ne pirminės prievolės įvykdymas, o piniginė paskola numatant ypatingą jos gražinimo būdą.

6. Cesijos ir cesijos faktoringo santykių ir pačių šių institutų reglamentavimo skirtumai atsirado dėl verslo santykių raidos, siekiant padidinti reikalavimo teisės apyvartumą bei legalizuoti naujus finansavimo santykius. Todėl faktoringas įgavo paskolinių santykių specifiką ir gerokai nutolo ne tik nuo cesijos, bet ir nuo paties asmenų pasikeitimo prievolėje instituto. Pateiktini šie faktoringo požymiai, leidžiantys konkrečią sutartį laikyti faktoringo sutartimi:

- gali būti perleidžiamas tik piniginis reikalavimas ir tik atlygintinai;
- draudžiama perleisti reikalavimą dar kartą, jei kitaip nenustatyta sutartyje;
- perleistas reikalavimas galioja net ir tuo atveju, jei perleisti reikalavimą buvo uždrausta cedento ir skolininko sutartimi;
- leidžiama susitarti dėl atsakomybės cedentui (klientui) taikymo;

– išliekantys triniai santykiai (išoriniai – finansuotojo ir skolininko ir vidiniai – finansuotojo ir kliento).

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.
2. **Zweigert K., Kotz H.** Lyginamosios teisės įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
3. **Белов В. А.** Сингулярное правопреемство в обязательстве: опыт исторического исследования, теоретической и догматической конструкции и обобщения российской судебной практики. – 2000.
4. **Гражданский** кодекс Российской Федерации. Полный текст. – Москва: Изд-во „Гном-пресс“, 1997. Часть 1 и 2.
5. **Гражданское** право: учебник. Издание второе, переработанное и дополненное / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – Москва: „ПБОЮЛ Л. В. Рожников“, 2000.
6. **Ambrasienė D.** Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002. T. 28(20).
7. **Брагинский М. И. Витрянский В. В.** Договорное право. Книга первая: Общие положения. – Москва: Статут, 2000.
8. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė / V. Mikelėnas. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
9. **Pakalniškis V.** Nuosavybės teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Jurisprudencija. 2002. T. 28(20).
10. **Гражданское** и торговое право капиталистических государств / От. редактор Е. А. Васильев. – Москва, 1993.
11. **Lietuvos Respublikos** finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002. Nr. 91–3891.
12. **Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S.** Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Justitia, 1999.
13. **Lietuvos Respublikos** įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 30–851.
14. **Новицкий И. Б.** Сделки. Исковая давность. – Москва, 1954.
15. **Новицкий И. Б., Лунц Л. А.** Общее учение об обязательстве. – Москва, 1950.
16. **Гражданское** право: учебник / Под редакцией **А. Г. Калпина, А. И. Масляева.** – Москва: Юристъ, 1997. Часть 1.
17. **Гражданское** право. Учебник / Под общей редакцией **А. Г. Калпина.** – Москва: Юристъ, 2000. Часть 2.
18. **Ефимова Л. Г.** Проблемы правового регулирования договора финансирования под уступку денежного требования // Банковское право. „Юрист“, 1999. № 4.
19. **UNIDROIT** Convention on International Factoring. Opened to Signature at Ottawa on 28 of May 1998. www.unidroit.org.
20. **Convention** on Assignment of Receivables in International Trade, 2001. United Nations Commission on International Trade Law // http://untreaty.un.org/English/notpubl/10-17_E.doc.
21. **Ерделевский А.** Цессия и факторинг / Закон № 5 // Известия. 2002.

Assignment and Factoring

Doctoral Candidate Živilė Skibarkienė

Law University of Lithuania

Keywords: *assignment, factoring.*

SUMMARY

The article analyses the relationship between assignment and factoring. These two different legal institutes are clearly connected, however, this connection as well as differing aspects are not self-evident.

The article begins with analysis of the issue of assignment, which is a part of the factoring relations, as a particular object of civil rights, civil turnover. Different approaches to the right of claim (demand) as an object of civil rights are analysed. The analysis continues with discussion of the relationship between notions of the assignment (cession) and factoring law. The author takes the view that the foundation of the factoring agreement is the assignment, from which the factoring actually derives. When dealing with the questions whether the factoring is a separate type of the assignment, the author is of the opinion that factoring may not be considered a type of the assignment as the assignment is only one of the elements, albeit essential, of the factoring agreement.

Following the conclusion that the assignment is only one of the elements of the factoring agreement, the author seeks to reveal the legal nature of the factoring institute which has been newly introduced in the Civil Code of the Republic of Lithuania. The article goes on with addressing the fundamental issues of the assignment institute – the problems of the assignment as a separate transaction and its abstractness. The theoretical substantiation of these issues is important for the correct understanding of the factoring legal relations and their nature as the legal norms regulating the assignment are subsidiary applicable to the factoring. The author points out that the analysed literature provides for quite varying solutions to these issues and also discusses the practice of the Lithuanian courts.

The article concludes that in the factoring relations the assignment takes quite a new qualitative composition and is of special commercial character, therefore the differences of the assignment as such and the assignment in the factoring transactions are to be analysed in order to reveal the relationship of these two legal institutes. The article provides analysis of the factors causing such differences and their reasons.

